

## אַחֲרֵי מָטָתוֹ שֶׁל פְּרוֹפֶסוֹר חַיִּים טְשֶׁרְנוֹבִיץ [רַב צֶעִיר]

מאת ניסן מורוב

**נ**סח הסתלקו של רב צעיר נעדר ממחננו אחד מגדולי-הדור, אשר חסרונו יהא מורגש במשך זמן רב בשדה המדע העברי והספרות העברית, ואם כי הספיק להשאיר אחריו ירושה עצומה בשני סוגי-יצירה אלה — אף על פי כן יתאבלו רבים על שלא ניתן לו להמשיך את מפעלו התרבותי הגדול עד גמר תכניתו רבת-ההיקף.

אכן האבדה שאבדה לנו במותו של פרופ' טשרנוביץ איננה תרבותית בלבד. כי זאת היא — לא פחות מכן — גם אבדה של אישיות מיוחדת במינה, אשר זכרה לא ימוש מלבם של יודעיו-מקרוב, ומלב ידידיו שזכו כמוני לעמוד במחיצתו במשך שנים רבות ולהתבונן אליו במצבים ממצבים שונים.

ברם בהזדמנות עגומה זו של הקמת ציון לזכרו של ידידי הדגול, רב צעיר, אין בדעתי ואין ביכולתי לעשות יותר מאשר להזכיר אי-אילו מקרים טיפוסיים שהתרחשו בחייו, ולציין את תגובותיו למקרים אלה, כפי שהן ידועות לי ממקור ראשון.

\*\*\*

הקיום היסודיים ביותר באישיותו של רב צעיר היו אימון עצמי גדול, התמדה יוצאת מן הכלל, צמאון לביצועים רבי-ערך ואהבת-חיים עמוקת-שרשים. וכל הסגולות האלה התמזגו מזיגה הארמונית בנפשו של המנוח ועשוהו איש הרוח במיטב המשמעות של מושג זה.

הסגולה הראשונה שהזכרתי עזרה לו, אגב, להבליג על מרידות מוצדקת בשל עלבונות, כמו, למשל, ההתנגדות למינויו כפרופיסור לתלמוד באוניברסיטה העברית (בניגוד להבטחה מפורשת מצד מיסדיה), או הסירוב לצרפו כחבר אל מיסדר מדעי ידוע, אשר רוב חבריו רחוקים הם מהיות "מאורות" גדולים מאד, ועוד כמו אלה.

אמנם רב צעיר לא מהר לסלוח על יחס משונה זה ולעבור עליו בשתיקה, כי וותרנות ועניויות יתירה היו לו למורת רוח, אך ידיו לא רפו והכרת ערך-עצמו לא נפגעה כל עיקר על ידי מקרים ממין זה. ונדמה היה, להפך, כי הם זירזו אותו ליתר התמדה וליתר התמסרות אל מפעלו המדעי הגדול, באשר ידע גם ידע כי

חשיבותו לדור ולדורות הבאים איננה תלויה בחוות-דעתם של נושאי-משרות במוסדות ציבוריים וכתארי-כבוד רשמיים.

רק כאשר רחפה נגד עיניו הסכנה, שכתביו יהיו מונחים כאבן שאין לה הופכים, ובשל חוסר אמצעים חמריים לסידורם ולפירסומם לא יזכה לראות את פרי עמל-חייו בהיגמלו והיאספו למשמרת — רק אז נפלה רוחו והיה משמיע באזני דבריי-אוש מרים: „אם כתבי לא יראו אור“ — היה אומר לפעמים — „מה טעם יש לחיי?“

חשש זה ציער אותו ואף הרגיזו ביותר, משום שבהזמנו כפרופ' לתלמוד במכון לדת מיסודו של ד"ר ווייז ניתנה לו ההבטחה שבמשך הזמן ימציאו לו עזרה לפירסום ספריו שבכתב, ומטעמים שונים לא נתקיימה התכנית הזאת.

ואין ספק, שאילו היתה תקוה לרב צעיר למצוא אחיזה בארץ ישראל, בהתאמה ליכולתו ולכבודו, לא היה מהסס אף במשך שעה אחת, והיה נחפז לעזוב את משרתו ולעלות ארצה. על עלייה כזו חלם עד יומו האחרון, ואכזבתו הקשה ביותר בחייו באה לו עם התגבר מחלתו. כאשר הוברר לו שהכנותיו לנסוע לחגי-הפסח למדינת ישראל על מנת לסדר שם את דירתו הקבועה היו לשווא, וכי לא הגיעה עוד השעה לגישום תוחלתו הממושכה.

הוא התאבל על הדחייה, אך עדיין לא תאר לפניו, שהולך ומתקרב הקץ לחייו העשירים ורבי-העלילה. רק ימים מספר לפני הסתלקותו הורע מצב-רוחו והתעורר בו, כנראה, החשד שמחלתו אנושה היא, ואפשר שלא ירד עוד מערש דוויו. ברם המרץ הנפשי הכביר, שליווהו בדרך חייו הארוכה (למרות היותו ידוע-חולי מלפני שנים רבות), לא עזבהו לגמרי גם בימים מעטים אלה; ולא עוד, אלא שגם הברקות של ההומור הנחמד שלו הוסיפו להמלט מפיו בלווית חיובו הפיקה והשובב.

הנה, למשל, דוגמה אחת מרבות מסוג זה: בביקורי שלפני-האחרון בביתו — קרוב ליום מותו — שאלני אם הגיע כבר לידי ספרו החדש „חבלי גאולה“, וכאשר השיבותי תשובה שלילית תמה ואמר: „ואני הלא צויתי למדפיס שישולח אליך מיד, ועתה אין לי ברירה, ושומה עלי לתת לך טופס אחר, אמנם החלטתי שלא להיות עוד פזרן במתנות כאלה, כי מתוך מאת האנשים ששלחתי להם את שלושת הכרכים של „תולדות הפוסקים“ נודדו רק אחדים להודות לי, ויתרם לא טרחו אפילו להודיעני על קבלת-הספר. ואולם אתה — שאני: לך אתן ספר שני.“ — כאן הפסקתי את החולה ושאלתי: „ומה יהיה אם עוד יתקבל הטופס הראשון, אשר אולי נשלח במאוחר?“ — „אין דבר“, באה התשובה: „אז תתן אותו לגוי“ שלך... ומדי אֶמרו זאת שלח אצבע לקראת ידיד קרוב שלי (וגם שלו), אשר ידיעתו בשפה העברית קרובה היא מאד לאפס. „אלא — המשיך הנוטה-למות הנפלא — „שעתה עלי לרשום הקדשה, ותמהני מה אכתוב עליך“. ואחרי הפסקה קצרה: „למה לי לחשוב? הלא מונח כאן ספרך, הערכות; אפתחהו ואראה את אשר כתבת לי, וכזאת אכתוב לך. כך אמר וכך עשה; וכאשר גמר את ההעתקה הוסיף: „אפשר, שזהו יותר מדי“...“

ולא ידוע לי, אם התכוון בהערה-הלצה זו לומר, שאני הפלגתי בשבחו הוא, או להפך...

\*\*

רב צעיר היה איש רעים על פי טבעו ומעורב עם הבריות, שלא כדרכם של רוב המלומדים שלנו, הבוחרים להתבודד ב"מגדל-השן" שלהם, מתוך התרכזות יתירה במחקריהם המדעיים, בכדי שלא יצא חלילה חלק מזמנם היקר לבטלה, והפלא שבדבר הוא, שעל אף הקדישו ימים ושנים לעבודות "צדדיות" שונות בצורת כתיבה פובליציסטית (שני כרכים גדולים), עריכת "בצרון" (במשך עשר שנים) ועוד — הספיק להעשיר את ספרותנו המדעית עושר-רב, אשר לעומתו נראית תרומתם של רבים מבני-אומנותו המתבודדים דלה ויבשה. והטעם הראשי להצלחתו זו של בעל "תולדות ההלכה" ו"תולדות הפוסקים" הוא, שהטבע חונן אותו בכשרון-יצירה נעלה, והחוקר והסופר שבו עשו "יד אחת" להרים את ספריו המדעיים למדרגת ספרי-קריאה נעימים, השווים לכל נפש משכילה, ולא מן הנמנע, שדווקא צד זה של יצירתו גרם לכך, שאחדים מחכמי מדע-היהדות — אשר מתוך הערצה עצמית נדמה להם, שתוכן מדעי מדוקדק וצורה ספרותית נאה הם דבר והיפוכו — יתיחסו יחס שלילי אל אותה יצירה ויעברו עליה בשתיקה לא יפה, או אפילו בהעוויה של זילזול, על אותה "קנאת-סופרים" חרה לו לפרופ' טשרנוביץ, ולא אחת שמעתי מפיו דברי-התמרמרות על צרות-עין זו, ובמקרים אלה הייתי מזכיר לפניו את העובדה, שכמה מקטני הפילוסופיה, אשר התקנאו באגרי ברגסון על הפירסום הרב שנפל בחלקו, שמחו שמחה רבה על "מפלתו", כשניתן לו פרס נובל בעד ביצועיו הספרותיים; כי מכאן עלה, לפי דעתם, שהמחבר של "ליבולוסיון קריאטריס" הוא רק בעל סגנון מבריק, אבל לא פילוסוף גדול, אלא שאף אחד "מהוגי-הדעות" הצוהלים האלה לא הגיע מעולם עד קרסוליו של נביא ה"אינטואיציה" הדגול, אכן לעידוד ממין זה לא היה רב צעיר זקוק ביותר; כי בטחוננו העצמי, כנזכר למעלה, לא התרופף לעולם, ולספקות בנוגע לחשיבות-יצירתו לא היה מקום בלבד, ובשם שידע להוקיר ולכבד את מוקיריו, כן ידע לשנוא את משנאיו ולשלם להם כגמולם, אלא שרצוי היה לו, כי האנשים הקרובים ללבו יהיו בדעה אחת עמו בנוגע ליחסיו והערכותיו, והיה מצטער על פגימות ב"תרמוניה" זו של השקפות בינו ובין מקורביו.

אף על פי כן לא היה בכך משום הפרעה ממשית בקשרי הידידות שלו עם מרעיו הנבחרים, וקסמו האישי הגדול קשר אותם אליו בחבלי-חיבה אמיצים וקיימים, ובלכתו מהם בלבי-שוב לא יוכלו למצוא תמורתו; כי אחד מיחידי הסגולה יקרי-המציאות עד מאד היה רב צעיר, אשר אישיותו הגופנית-הרוחנית ההדורה שפעה זוהר סביבה, כדוגמת יצירה אמנותית משוכללת, הגחתת בזכרון-רואיה כאחת החוויות היקרות-ביותר בחיים, שאין חוק השכחה חל עליהן.

ויהי זכרו ברוך עד עולם!